

УДК 373.2.091 : 796.2

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РУХЛИВИХ ІГОР

Пуйо О. І.

аспірант кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені В. Гнатюка

Стаття присвячена дослідженню процесу формування моральних рис дошкільнят засобами рухливих ігор. Зокрема таких як сміливість, витривалість, самостійність, дружелюбність, доброзичливість. Автор розкриває важливість організації педагогами рухливих ігор. Доводить необхідність використання їх задля соціального та духовного зростання дітей. Аналізує вплив рухливих ігор на особистісний розвиток дошкільнят. Зазначає, що наукове вивчення проблеми формування моральних рис дошкільнят засобами рухливих ігор дитини доводить недостатній рівень розкриття даної теми. Стверджує, що основну роль у використанні їх як засобу впливу на дошкільників відіграє вихователь. Робить висновок щодо важливого впливу дотримання дошкільниками правил гри задля виховання вольових якостей особистості. Доводить важливість гри як засобу комунікації та набуття навичок співдії, взаємодії та емпатії. У дослідженні виокремлено умови правильної організації рухливих ігор з метою формування моральних рис особистості на етапі дошкільного дитинства. Стаття містить практичні рекомендації щодо організації таких ігор для дошкільнят.

Ключові слова: діти дошкільного віку, рухливі ігри, моральні риси, умови організації рухливих ігор.

**Пуйо О. И. ФОРМИРОВАНИЕ МОРАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ ДЕТЕЙ
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ ПОДВИЖНЫХ ИГР.**

Статья посвящена исследованию процесса формирования моральных качеств дошкольников средствами подвижных игр. В частности таких как смелость, выносливость, самостоятельность, дружелюбие,

доброжелательность. Автор раскрывает важность организации педагогами подвижных игр. Доказывает необходимость использования их для социального и духовного роста детей. Анализирует влияние подвижных игр на личностное развитие дошкольников. Отмечает, что научное изучение проблемы формирования моральных качеств дошкольников средствами подвижных игр ребенка доказывает недостаточный уровень раскрытия данной темы. Утверждает, что основную роль в использовании их в качестве средства воздействия на дошкольников играет воспитатель. Делает вывод о важном влиянии соблюдения дошкольниками правил игры для воспитания волевых качеств личности. Доказывает важность игры как средства коммуникации и приобретения навыков совместных действий, взаимодействия и эмпатии. В исследовании выделены условия правильной организации подвижных игр с целью формирования моральных качеств личности на этапе дошкольного детства. Статья содержит практические рекомендации по организации таких игр для дошкольников.

Ключевые слова: *дети дошкольного возраста, подвижные игры, моральные черты, условия организации подвижных игр.*

Рицо О.И. THE FORMATION OF MORAL QUALITIES OF PRESCHOOL AGE CHILDREN BY MOBILE GAMES.

The article is devoted to research of the process of formation of moral features of preschoolers by means of active games, such as courage, endurance, independence, friendliness, kindness. The author reveals the importance of organizing active games by teachers. The necessity of using them for the sake of social and spiritual growth of children is proved. The author analyzes their influence upon the personal development of preschoolers, exposes the important influence of the game on the child's social experience. The scientific study of the problem of the role of active games in the moral development of the child proves insufficient level of solution of this theme. The main role of their usage as a means of influencing preschoolers is played by the educator. The important influence of preschoolers' compliance with the rules of the game in order to educate the volitional personality is

concluded in the article. It shows the importance of the game as a means of communication and the acquisition of skills of co-operation, interaction and empathy. The study distinguishes the conditions for the proper organization of active games with the aim of forming the moral features of the individual at the stage of preschool childhood. The educational function of the game is realized through the upbringing of such features of the child's character as empathy, honesty, determination, independence and initiative, ability to help and sociability. The article contains practical recommendations as for the organization of such games for preschoolers. The author argues that the use of mobile games requires from the mentor a positive emotional mood, as well as the ability to interest children to participate in them actively. Compliance with the rules of a game leads children to the awareness of moral norms of behavior and self-organization in the game.

Keywords: *children of preschool age, active games, moral features, conditions for the organization of active games.*

Постановка проблеми. Сьогодні як ніколи гостро постала проблема організації дозвілля дітей та забезпечення їхньої рухової активності, як запоруки фізичного та морального здоров'я. Сучасні діти переймають від дорослих культуру гаджетів, в яких електронні ігри наодинці позбавляють їх можливості формувати навички спілкування та знижують рухову активність. Рухливі ігри з однолітками поступово стають «немодними», адже в електронні можна грати самому, нічого ні з ким не узгоджуючи. Гра для дошкільників в реальному середовищі є способом засвоєння нової інформації, моделей поведінки, а також одним із головних засобів формування моральних якостей. Рухливі ігри здружують дошкільнят, об'єднують у спільній, позитивно забарвленій діяльності. Розуміння ролі рухливих ігор на належному рівні спонукатиме педагогічних працівників активно використовувати їх у роботі з дітьми.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Гру у своїх працях досліджували Л. Виготський (L. Vygotsky), О. Запорожець (O. Zaporozhets), Д. Ельконін (D. Elkonin), С. Рубінштейн (S. Rubinstein), Л. Артемова

(L. Artemova), О. Кошелівська (A. Koshelivska), О. Акулова (A. Akulova), Ж. Піаже (J. Piaget), П. Лесгафт (P. Lesgaft), С. Русова (S. Rusova), К. Ушинський (K. Ushinsky), В. Сухомлинський (V. Sukhomlynsky), Н. Михайленко (N. Mikhailenko), Н. Короткова (N. Korotkova). Особливості проведення та роль музичних рухливих ігор у вихованні дошкільнят – О. Суховерська (O. Sukhovetskaya), В. Верховинець (V. Verkhovinets).

Вплив рухливих ігор на виховання морально-вольових якостей у дошкільників досліджували А. Вікова (A. Vikova), Т. Осокіна (T. Osokina), Е. Тимофєєва (E. Timofeeva), М. Шейко (M. Sheiko), О. Усова (O. Usova), О. Богініч (O. Boginich) та інші.

Мета статті. Стаття спрямована на розкриття ролі рухливих ігор задля виховання моральних рис дошкільнят. Визначення умов організації рухливих ігор педагогами, що сприяють вихованню моральних рис у дітей дошкільного віку, дозволить якісно запроваджувати рухливі ігри на практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гра – один з найважливіших видів діяльності дитини, провідна діяльність дошкільника, засіб всебічного розвитку, важливий метод виховання та формування моральних рис.

Дитяча гра – це діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина відображає враження від пізнання довкілля. Мати дитинство – це передусім мати право на розвиток власної ігрової діяльності, яка є важливою складовою дитячої субкультури [6, с. 143].

Педагоги, психологи та вчені інших галузей стверджують, що бажання рухатися – природне бажання дитини. Діти часто, граючись за власним задумом, придумують різні за сюжетом рухливі ігри та захоплено граються впродовж тривалого часу. Найсильніше бажання у дитини – це бажання руху. В гру вона вкладає всю свою енергію, бо це зміст її життя. Якщо залишити дитину на самоті, вона може бавитися доти, доки не засне, втомлена грою [2].

Отже, гра – це вид діяльності, що впливає на всі сфери життя дитини і є безумовною потребою особистості.

Гра активізує всі складові особистості дитини – волю, інтелект, пізнання, почуття, емоції, потреби. Важливою її особливістю є позитивний емоційний тонус, радість, що ведуть до зростання пізнавальної активності, самовиразу та саморозкриття особистості [4].

Граючись, дитина зосереджує увагу, а це вже є початком виховання сильної волі. Ігри виховують дружні, товариські взаємини між їх учасниками, між дітьми й вихователями, між учнями та вчителями. Під час гри виникає потреба співробітництва та необхідність виконання певних правил, діти привчаються володіти власними почуттями, вчать шанувати права іншого [2]. У доступній формі гра допомагає перебороти труднощі, створити емоційне тло навчання, опосередковано впливає на хід і результат діяльності. Гра виступає засобом пізнання навколишнього світу і себе в ньому, усвідомлення мети діяльності, опредмечування абстрактних понять і розвитку творчої уяви, встановлення гуманних відносин [5].

Завдяки грі дитина набуває соціального досвіду, пізнає дійсність і взаємовідносини в ній, опановує соціальні ролі та функції дорослих, оволодіває загальнолюдськими цінностями, культурою, системою соціально вироблених знаків (Н. Захарова). Ігрова діяльність закріплює в малюка нові поведінкові навички і способи взаємодії з однолітками, стимулює розвиток вербальних та невербальних комунікативних навичок, інтенсифікує процеси розвитку, виховання та навчання. Коли дитина бере на себе роль у грі, вона діє не тільки відповідно до її характеристик, а й постійно співвідносить з ігровою роллю свої риси, здібності та прагнення, учиться розуміти себе і свої бажання (С. Копилов). Труднощі, що виникають під час вирішення навчальної задачі, у грі долаються дітьми набагато легше, без напруги. Саме гра задовольняє біологічні, духовні та соціальні потреби дитини (О. Бизикова) [8].

Отже, саме в грі діти навчаються співпрацювати, позитивно взаємодіяти, враховуючи інтереси один одного, не порушуючи права однолітків. Гра виховує доброзичливе ставлення дітей один до одного, допомагає осмислити способи організації колективної діяльності. Завдяки грі діти навчаються

дружності, товариськості, а також набувають навиків співчувати, співпереживати, вболівати за своїх друзів.

В експериментальній роботі О. Акулової, присвяченій формуванню самостійності у старших дошкільників, пропонується використовувати з цією метою систему організації рухливих та народних ігор. Дослідниця відмічає, що рухливі ігри відіграють важливу роль у формуванні соціально-комунікативної компетентності дітей і виховують такі ціннісні соціальні якості як самостійність, відповідальність, співдія [8]. У грі розвиваються не тільки психічні процеси: мислення, мовлення, пам'ять, увага, а й такі важливі якості особистості, як наполегливість, зосередженість, вміння дотримуватися певних правил. Засобами гри виховуються такі почуття, як співчуття, вміння прийти на допомогу, дружба.

К. Ушинський визначив, що гра – це могутній виховний засіб, вироблений самим людством, тому в ньому відобразилася справжня потреба людської природи. А. Макаренко вважав дитячі ігри такими ж важливими для розвитку дитини, як для дорослого справжня праця. Однак, на його думку, лише та гра є педагогічно цінною, у якій дитина активно діє, мислить, будує, комбінує, моделює людські взаємини. За цих умов вона може виконувати у грі різні ролі: бути лідером, виконавцем, творцем, знаходити умови для виявлення своїх здібностей та життєвої активності [1].

О. Усова, яка досліджувала гру як форму організації життя дітей, встановила наявність реальних (існують між дітьми, що виховуються в одному колективі) та ігрових (регламентуються умовами гри) стосунків. Зазначила, що для входження в ігровий колектив діти встановлюють зв'язки з учасниками гри, підпорядковують свої дії ролям, контролюють і виконують правила гри тощо [9].

У грі проявляються індивідуальні особливості та взаємини дітей. Водночас, гра не повинна бути самоціллю. В закладі дошкільної освіти це, перш за все, організований вихователем спосіб взаємодії дітей. Через гру вихователь може поступово впливати на характер дітей, відмічати ті чи інші

закономірності, корегувати їхню поведінку. Для цього вихователь повинен осмислити гру, зробити її для дитини уроком життя. Важливо, щоб педагог впродовж гри сам проявляв ті якості, яким він хоче навчити дітей, був прикладом справедливого і уважного ставлення до кожного, умів спостерігати, швидко реагувати, був терплячим. Його приклад поведінки, спосіб комунікації є визначальним для дітей. Наповнюючи життя дітей радістю спілкування в грі він реалізує виховну мету і формує моральні риси дітей, такі як: сміливість, доброзичливість, чесність, справедливість, витримка, самовладання.

Досвід передових вихователів, а також спеціальні наукові дослідження (А. Викова, Т. Осокіна, Е. Тимофєєва, М. Шейко, О. Усова, О. Богініч та ін.) підтверджують той факт, що рухливі ігри мають значний вплив на виховання морально-вольових якостей у дошкільників. Свої дії учасники гри добровільно підпорядковують правилам. Правила регулюють поведінку, сприяють вихованню свідомої дисципліни, привчають відповідати за конкретні вчинки, розвивають почуття товарищескості. Саме в колективних іграх у дитини формується поняття про норми громадської поведінки, виробляються організаційні навички, виховується прагнення до перемоги, гартується воля, стійкість, витримка. Спільний інтерес, викликаний грою, об'єднує дітей в дружний колектив.

Відомий російський педагог П. Лєсгафт писав, що завдання фізичного виховання полягає в тому, щоб навчити дітей «свідомо ставитися до своїх рухів». Він високо оцінював виховне значення ігор, обґрунтував, що під час гри здійснюється єдність фізичного і психічного розвитку дитини. Особливу роль при цьому він відводив рухливим іграм з правилами. Вчений вважав, що дотримання правил сприяє вихованню в дошкільнят чесності, рішучості, сміливості, культури поведінки в колективі, вміння керувати і регламентувати свої рухи, виявляти самостійність та ініціативу [3].

Т. Осокіна стверджувала, що виконання правил гри сприяє розвитку у дитини організованості, дисциплінованості, вихованню вмінь підкорювати свої дії загальним для колективу завданням, стримувати їх, діяти усвідомлено.

Поступове вникання в задум гри, більш глибоке розуміння правил і, в результаті, зростаюча самостійність приносять дітям радість, підтримують інтерес до гри на довгий час. В рухливих іграх виникають ситуації, що сприяють виявленню дітьми елементів колективної відповідальності за виконання правил. Тому в процесі колективних змагань слід привчати дітей не тільки прагнути до досягнення хороших результатів, але і чітко виконувати умови і правила гри. Особлива вимогливість потрібна для дотримання правил, які визначають взаємовідносини дітей, що сприяє вихованню витримки, чесності, доброзичливості [7].

Розуміння важливості використання рухливих ігор з метою формування моральних рис є лише першим кроком до успішної реалізації їх на практиці. Організація рухливих ігор з виховним аспектом вимагає від педагога знання ефективних умов їх використання, а також педагогічної майстерності. Першою з умов є позитивний емоційний настрій педагога. Він передається дітям і через похвалу та заохочення стимулює їх до спільного позитивного результату. При цьому педагог може не бути активним учасником гри.

Другою умовою є наявність зацікавлюючого моменту. Т. Осокіна зазначає, що у ввідній частині гри слід передбачити ігрову дію, що породжує інтерес малюків (наприклад, пройтися навшпиньки, мов мишенята). Третя умова – педагог має системно та послідовно формувати взаємини учасників в грі. А. Макаренко вважав цю умову найважливішою й специфічною у виховному процесі. О. Усова також свого часу зазначала, що, спрямовуючи гру, вихователь навчає дітей простих моральних норм, які, будучи засвоєними, стають регуляторами колективних взаємин, допомагають справедливо вирішувати суперечки і підвищують моральний рівень дитячої поведінки. Четверта умова – різноманітність та змістове й виховне багатство ігор, різних за складністю відповідно до вікових можливостей дітей. П'ята умова – залучення дітей до підготовки ігор з подальшою метою самоорганізації дітей для спільної гри.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, дослідження науковців свідчать про значну роль рухливих ігор у формуванні особистості дошкільника, зокрема, вихованні моральних чеснот: сміливості, витривалості, самостійності, дружелюбності, рішучості, справедливості. Оскільки гра в дошкільному віці є провідним видом діяльності дітей, саме вона дозволяє педагогові формувати взаємини в колективі, навчати толерантності у спілкуванні, співпрацювати під час виконання завдань без дисциплінувань.

Вважаємо, що дотримання ефективних умов організації рухливих ігор, активний інтерес педагога до участі дошкільнят у грі, забезпечить формування у вихованців моральних чеснот, необхідних для успішної соціалізації в соціумі. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті ролі рухливих ігор у формуванні колективу дітей з високими моральними якостями, формуванні моделі поетапного застосування комплексу рухливих ігор в контексті освітніх вимог XXI століття.

Література

1. Азарова Л. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціально-педагогічна проблема. [Електронний ресурс]. URL: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Azarova_Franchuk.pdf (дата звернення 12.04.18).
2. Верховинець В. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів. [Електронний ресурс]. URL: <https://kutsenko.udpu.edu.ua/wp-content/Книги/Книги%20на%20сайт/В.Верховинець%20ВЕСНЯНОЧКА.pdf> (дата звернення 12.04.18).
3. Вільчковський Е. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. [Електронний ресурс]. URL: <http://kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2013/11/Teoriya-i-metoduka-fizuchnoho-vuhovannya-ditey-doshkilvogo-viky.pdf> (дата звернення 12.04.18).
4. Дика Г. Музичні пластичні та рухові форми як складова роботи з дітьми дошкільного та шкільного віку. [Електронний ресурс]. URL:

http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2014_8/Art/91-95.pdf (дата звернення 12.04.18).

5. Лобач О. Музично-дидактичні ігри в школі. [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3429/1/Lobach16.pdf> (дата звернення 12.04.18).

6. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: нав. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2004. 455 с.

7. Осокина Т. Физическая культура в детском саду. Москва: Просвещение, 1986. 304 с.

8. Савченко М. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності в дітей дошкільного віку. [Електронний ресурс]. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/26.pdf (дата звернення 12.04.18).

9. Усова А. Роль игры в воспитании детей. Москва: Просвещение, 1976. 94 с.

References

1. Azarova, L. (2016). Organizaciya igrovoyi diyal`nosti doshkil`ny`kiv yak social`no-pedagogichna problema [Organization of game activity as a socio-pedagogical problem]. URL:

https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Azarova_Franchuk.pdf (date of receipt on 12/04/18) [in Ukrainian].

2. Verkhovytsya, V. (1979). Vesnyanochka. Iгры` z pisnyamy` dlya ditej doshkil`nogo viku ta molodshy`x shkolyariv [Spring break. Games with songs for children of preschool age and junior schoolchildren]. URL:

<https://kutsenko.udpu.edu.ua/wp-content/Книги/Книги%20на%20сайт/В.Верховинець%20ВЕСНЯНОЧКА.pdf>

(date of receipt on 12/04/18) [in Ukrainian].

3. Vilchkovsky, E. (2008). Teoriya i metody`ka fizy`chnogo vy`hovannya ditej doshkil`nogo viku [Theory and method of physical education of children of preschool age]. URL: <http://kpnu.edu.ua/wp->

content/uploads/sites/13/2013/11/Teoriya-i-metoduka-fizuchnoho-vuhovannya-ditey-doshkilvogo-viky.pdf (date of receipt on 12/04/18) [in Ukrainian].

4. Dyka, G. (2014). Muzy`chni plasty`chni ta ruxovi formy` yak skladova roboty` z dit`my` doshkillya ta shkil`nogo viku [Musical plastic and moving forms as part of work with children of preschool and school age]. URL: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2014_8/Art/91-95.pdf (date of receipt on 12/04/18) [in Ukrainian].

5. Lobach, O. (2004). Muzy`chno-dy`dakty`chni igry` v shkoli [Musical-didactic games at school]. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3429/1/Lobach16.pdf> (date of receipt on 12/04/18) [in Ukrainian].

6. Ponimanska, T. (2004). *Doshkil`na pedagogika [Preschool pedagogy]*. Kyiv: Akademvy`dav. 455 s. [in Ukrainian].

7. Osokina, T. (1986). *Fizicheskaja kul'tura v detskom sadu [Physical culture in kindergarten]*. Moscow: Prosveshhenye. 304 s. [in Russian].

8. Savchenko, M. (2011). Vply`v igrovoyi diyal`nosti na vy`xovannya samostijnosti v ditej doshkil`nogo viku [Influence of game activity on upbringing of independence in children of preschool age]. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/26.pdf (date of receipt on 12/04/18) [in Ukrainian].

9. Usova, A. (1976). *Rol' igry v vospitanii detej [The role of the game in bringing up children]*. Moscow: Prosveshhenye. 94 s. [in Russian].